

buvo panaikintas (Akta grodzskie. 1668. T. 1. Nr. XXVIII, p. 34-35). Kužkam Lenkijoje šis kursas buvo nenaudingas. Mūsų nuomone, jis buvo nenaudingas visų pirma karalienei Bonai, turėjusiai ekonominių interesų abiejose valstybėse. Įdomu, kad kursas buvo panaikintas tuo metu, kai Lenkijos valdymo aparate isitvirtino Bonos statytiniai (Voiciechovskis Z. 1979, p. 361). Neakivaizdžiai šia nuomonę patvirtina tolesnių įvykių raida. Jokios aktyvesnės veiklos po to nei LDK, nei Lenkijoje nesimta. Vilniaus, Krokuvos ir Torunės kalyklos neveikė. Gdansko ir Elbingo miestai, Prūsijoje tęsė savo monetų gamybą. Sekantis LDK aktyvios ūkinės veiklos etapas siejasi su Žygimanto Augusto, 1544 m. tapusio didžiuoju kunigaikščiu, vardu.

Žygimanto Senojo valdymo metu buvo pratęstos Aleksandro 1495 m. pradėtos piniginės reformos suformuotos lietuviškų monetų Vilniuje kaldinimo tradicijos. Bet skirtingas jo, prisilaikanti Lenkijos interesų, ir Ponų tarybos požiūris į monetinės politikos tikslus darė ją netolygia, vertė taikytis prie esamos ūkinės ir politinės situacijos regione. Tai privedė prie lenkiškų monetų apyvartos legalizacijos LDK rinkoje bei nekontroliuojamo jų įvežimo iš Prūsijos ir Karališkosios Prūsijos miestų. Pokyčiai pinigine rinkoje peruošė dirvą monetų pagal lenkišką kalimo pėdą gamybai sekantiame etape.

UŽDAUGUVIO KUNIGAIKŠTYSTĖS MONETOS

Mykolas Balčius, Eugenijus Ivanauskas

Dėl 1572-1573 m. Uždauguvio kunigaikštystės (toliau - UK) monetų laidos sudėties ir priklausomumo numizmatinėje literatūro-

je vieningos nuomonės nėra: lenkams (Kopickis E. 1976, t. 2, p. 64-65) lieka nežinomas arba sąmoningai ignoruojamas 1572 m. vienpusis taleris, o latviai (Šnorė L., Zarina A. 1980, p. 90-91; Cepelite R. 1968, p. 152-153) paskutinius dešimtmečius šių monetų apibūdinimui naudoja formulę, priskiriančią jų kaldinimo iniciatyvą J. Chodkevičiui, UK valdytojui. Beje, ši formulė patikliai priimta ir kai kurių Lietuvos numizmatų (Senapėdis R. 1987, p. 42).

Šios laidos monetų gamybos priešistoriją mums atpasakoja Žygimanto Augusto 1570.09.29 ir 1571.06.16 d. laišakai (Zegurskis I. 1845/1977, Nr. 12, p. 122-123; Nr. 14, p. 123-126).

1570 m. Žygimantas Augustas, pritrūkęs pinigų užmokėti algą maištaujančiam Piarnu pilies garnizonui, iš savo sekretoriaus Valentino Iberfelto pasiskolino 200000 lenkiškų auksinų, trūkstančius 82.000 auksinų nusprendė gauti kaip pelną, leisdamas kaldinti nepilnaverčius auksinus, kurių nominalinė vertė 39,35% didesnė už prekinę vertę, nes pastaroji numatyta tik 11,95 gr. sidabro (1565 m. Vilniuje kaldinto lenkiško auksino prekinė vertė lygi 19,55 gr. - Stürmer W. 1572/1979.S. 73). Veiksmų teisėtumas motyvuojamas Europoje paplitusia praktika karo metu kaldinti nepilnavertes monetas-klippingus, kaip laikiną paskolą karo reikálams. Turint galvoje, kad 1572 m. kaldintas vienpusis taleris (Matto S. 1931. Tab. LXI), 1558-1561 m. Livonijos ordino magistras kaldino ketvirčio, pusės ir talerio nominalo vienpuses monetas (Fedorovas D. 1966, p. 162, 215-216, 220-222) ir pats Žygimantas Augustas 1564 m. kontrasignavo Neapolio talerius ir pustalerius, peršasi išvada, kad buvo remiamasi žymiai artimesne patirtimi.

Tuo tikslu V. Iberfeltui ir J. Hincui buvo duotas leidimas Salaspilyje pradėti darbus. Dėl grynų pinigų stygiiaus peruošiamieji darbai užsitęsė, tad, siekiant juos paspartinti, 1571 m. Žygimantas Augustas, suderinęs su LDK ir Lenkijos Ponų tarybomis, su minėtais asmenimis sudarė atskirą kontraktą, pagal kurį jie gali

nukaldinti ribotą kiekį smulkių monetų, tinkamų apyvartai visoje Livonijoje. Leidimas duotas orientuojantis į situaciją Livonijos piniginei rinkoje: į Rygos miesto monetų kaldinimo normas ir Rygos bei Talino, esančio Švedijos karaliaus valdžioje, kalyklų veiklą. Buvo leista nukalti šių monetų, šilingų 0,09257 gr. prekinės vertės, ferdinų - 0,858 gr., pusmarkių - 1,715 gr., markių - 3,43 gr. - 345,600 markių (86,400 auksinų) sumai, po 86.400 markių kiekviano nominalo monetos. Be to, nurodytas jų privalomas kursas santykiyje su lietuviška moneta: ferdinas lygus 1,5 lietuviško grašio, kurio prekinė vertė 1,22 gr., pusmarkė-trečiokui, markė-šeštokui. Šilingo atitikmuo nenurodytas, bet, žinant, kad markę sudaro 36 šilingai, nesunku apskaičiuoti lietuvišką grašį esant lygų 6 šilingams. Tokiu būdu, markės ir ferdino nominalinė vertė už prekinę didesnė 40,06%, o šilingų-44,04%, panašiai kaip nurodytą kaldinti klipingų (talerių).

J. Chodkevičiui pridedama žiūrėti, kad būtų laikomasi nustatyto kurso. Tuom ir apsiriboja jo vaidmuo organizuojant klipingų ir kitų monetų gamybą. 1562-1580 m. Rygoje buvo kelti 1,263 gr. prekinės vertės ferdinai (Ceplite R. 1968, p. 140), atitinkantys 1,5 lietuviško grašio, suderyto iš trijų 1495-1566 m. pusgrašių, prekinę vertę. Tada ir likusių Rygos monetų kursas turi tiksliai atitikti nustatytąjį, vedinasi dokumente fiksuojama reali padėtis rinkoje. Apie Lietuvos ir Livonijos monetų, konkrečiau pusgrašių ir šilingų paritetą byloja XVI a. pabaigos-XVII a. II dešimtmečio lobiai, rasti Estijoje: Kabalá, Suure-Rakke ir kt. (Molvyginas A., Sokolovskis V. 1978, p. 102-103). Juose, šalia Rygos ir Talino miestų, Uždauguvio ir Kuršo kunigaikštysčių šilingų gausiai randami lietuviški pusgrašiai. Kartu tai padeda paaiškinti pavienių radinių išplitimą. Rygoje tuo laiku šilingai kaldinti 0,14033 gr.

prekinės vertės. Ieškant jiems atitikmens tarp lietuviškų monetų, dėmesys nukrypsta į 1566-1570 m. dvidenarius. Penketas tokių monetų prilygsta 1566 m. Tikocine pradėtam kaldinti lietuviškam grašiui, kurio prekinė vertė 0,828 gr. sidabro, tad atitinkamai jų prekinė vertė - 0,1656 gr. beveik analogiška Rygos šilingų prekinėi vertei. Šešios tokios monetos (šilingai) prilygo po 1558 m. kaldintam lietuviškam grašiui arba tryis - pusgrašiui.

Remiantis Livonijos monetų ir LDK pusgrašių vertės santykiu rinkoje ir 1561m. Vilhelmo, Rygos arkivyskupo, duotu leidimu Rygos meistras kaldinti lietuviškus grašius (Varakauskas R. 1982, p. 272), galima nauja 1563-1564 m. Rygoje kaldintos monetos, iki šiolei kataloguose žymimos kaip dvigubas šilingas (Fedorovas D. 1966, p. 164, 229), vertės interpretacija. Pagal visus duomenis-tai lietuviško pusgrašio atitikmuo, lygus 3 šilingams, kurio prekinė vertė turėtų būti 0,421 gr. sidabro. Tada paprasta ir suprantama tampa jos vieta Livonijos piniginei sistemoje: 9 šilingai=3 pusgrašiai=ferdinui, - ko negalima pasakyti apie 2 šilingų nominalą. Labiau-siai situaciją charakterizuoja pusgrašio kaldinimas 1569 m. Švedijos valdomame Taline (Fedorovas D. 1966, p. 111).

Lietuvos pusgrašių įtaka Livonijos rinkai atsekama visą jų gamybos laikotarpį - 1495-1566 m. (Pvz. Jaspero Lindės (1509-1524) ir Valterio Pletenbergo (1494-1535) "dvigubas" šilingas), o po 1558-1565 m. įvykių nusistovėjo jų paritetas su vietinėmis monetomis, netgi mėginta jas gaminti vietoje - 1572 m. Salaspilyje nukaldintos šilingo ir auksino (talerio=4 markės) nominalo monetos, o 1573 m., jau mirus Žygimantui Augustui, - ferdinai, pusmarkės ir markės.